

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

УДК 343.91:343.541

На сьогодні найбільш резонансними злочинами, які піднімають хвилю громадського обурення, є злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Статева злочинність являє собою сукупність злочинів, спрямованих проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчинюються із застосуванням фізичного, психічного насильства або з використанням беспорядного стану потерпілої особи з метою задоволення сексуальної потреби у природній або у збоченій формі [5, с.201].

Статеві злочини у структурі злочинності займають невелику частку, однак характеризуються високим ступенем латентності.

Оскільки статеві злочини здійснюють сильний травмуючий вплив на психіку людини, а також, враховуючи те, що безпека особистості й нормальний її розвиток в сучасних умовах – один із головних об'єктів правової охорони, слід погодитися з пропозиціями окремих науковців щодо виокремлення статевої злочинності в самостійний об'єкт кримінологічного дослідження.

В структуру статевої злочинності Лукашевич С.Ю. включає склади злочинів, передбачених у розділі IV КК України [5, с. 202]. Звичайно, що найбільш суспільно небезпечним серед них є зґвалтування. Варто відзначити позитивну динаміку статевої злочинності, з кожним роком таких злочинів вчиняється менше (див. табл. 1)

При цьому зменшення кількості статевих злочинів спостерігається по всіх складах злочинів (див. таб. 2).

Дослідження Лукаш А.С. географії статевих злочинів показало, що зґвалтування є досить однорідним злочином. Місцем же вчинення у 31,3% є квартири (причому в 53% вони належать потерпілим), у 14,1% – лісопосадки; у 10,7% – безлюдні частини

вулиці. У більшості таких справ встановлено необачну поведінку потерпілих, у яких притуплено почуття небезпеки. Найбільш криміногенна частина доби – ніч (39,5%), максимально небезпечний

Таблиця 1

Таблиця 2

час – з 20.00 до 24.00 год. (34,7%) і з 00.00 до 4.00 год. (27,6%). Не встановлено абсолютного домінування дня тижня через безробіття понад половини гвалтівників. Найбільш криміногенна пора – літо (31,7%), найменш – осінь (21,7%) при середньому показнику 26% [2].

При кримінологічній характеристиці статевих злочинів щодо неповнолітніх, відмічено їх приблизно рівне розповсюдження в міській і сільській місцевості. Підкреслена чітко виражена сезонність - з травня по вересень вчиняється 60-70% злочинів. Найчастіше досліджувані злочини вчиняються у вечірній і пізній нічний час (з 17 до 8 години ранку – 67%). Певне місце у кримінологічному аналізі злочинів займає розподіл злочинів в залежності від того, вчинені вони у приміщенні (54,2%) чи поза ним. При вчиненні статевих злочинів, у переважній більшості застосовується

фізичне насильство (кожний другий злочин). Погроза фізичним насильством має місце у кожному шостому випадку [4].

В переважній більшості – це чоловіки (97,5%). За віком неповнолітні злочинці складають 18,5%, особи у віці 18-25 років – 36,2%, 25-30 років – 11%, 30-40 років – 32,8 %. Більшість злочинців (87%) мають середню або незакінчену середню освіту [4]. За даними досліджень Козлюк Л.Г. 51,6% осіб зазначеної категорії мають повну загальну середню освіту, 36,1% – базову загальну середню освіту, 6,4% – початкову загальну освіту, 3,2% – незакінчену вищу, 1,6% – повну вищу освіту, 0,7% – неписьменні. При цьому 12,2% осіб навчаються у загальноосвітньому закладі при установі, 6,1 навчаються у професійно-технічному закладі при установі, 0,1% – заочно (дистанційно) у вищих навчальних закладах [3].

На момент вчинення злочину 45,4% осіб ніде не працювали і не навчались. З числа працюючих статевих злочинців 42% склали робітники, працівники сільського господарства – 1%, представники інтелігенції – 1%, підприємці – 2,4%. Характерним є також те, що 43% осіб, які працювали, були зайняті низькокваліфікованою працею. 8,3% негативно характеризувались за місцем роботи, 8,3% – за місцем проживання.

З вивчених Косенко С.С. кримінальних справ більшість злочинців (70%) не перебували у шлюбі, 23,7% – були одружені, 6,3% – розлучені. 30% засуджених мали дітей, але ця обставина не утримувала їх від вчинення сексуальних злочинів проти чужих дітей. При характеристиці кримінально-правових ознак злочинців відмічено, що безпосередніми виконавцями злочинів було 91,3% осіб, 6,7% – були організаторами, 1,5% – підмовниками, 0,5% – виконували роль посібників. Достатньо висока серед злочинців питома вага раніше засуджених – 30,5%.

Значна частина злочинців у момент вчинення злочинів знаходилась в нетверезому стані (66,3%). З зазначених осіб 15% зловживали спиртними напоями, 2,4% – були хронічними алкоголіками, 7,7% – вживали наркотичні засоби. До морально-психологічних особливостей злочинців, які вчиняють статеві злочини щодо неповнолітніх, характерний також типовий егоцентризм,

неповага до жінок і неповнолітніх, брутальність, цинізм, відсутність почуття сорому, озлобленість, жорстокість щодо жертви, споживче відношення до оточуючих тощо. Поряд з цим, окремі злочинці вміли знаходити спільну мову з дітьми, зацікавити їх тощо.

Найбільш небезпечні злочинці – це особи, які вчиняють статеві злочини щодо своїх дітей: дочок, синів, падчерок, племінниць тощо, використовуючи при цьому психічне насильство або безпорадний стан потерпілого (7,4%). У них негативні риси мають найбільш виражений та тривалий характер.

За дослідженнями Козлюк Л.Г., особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього, властивий комплекс сваволі та ілюзій, який проявляється у вчиненому статевому злочині. Сваволя проявляється у тому, що особа бажає задовольнити свої сексуальні потреби шляхом посягання на статеву недоторканість неповнолітніх. Дії злочинця суперечать природному стану розвитку найбільш незахищеної категорії населення. Ілюзія проявляється у тому, що у особи сформувався уявлення про допустимість (можливість) задоволення своїх статевих потреб шляхом використання неповнолітнього [3].

Як правило, морально-психологічний портрет статевого злочинця, найчастіше характеризують такі риси:

- грубість, яка частіше переходить у жорстокість; цинізм, неповага до прав і свобод інших осіб; майже стерте поняття соціальних гальм та межі між дозволеним і недозволеним;

- примітивізм у поглядах на взаємозв'язок статей, який зводиться лише до статевого акту без урахування згоди протилежної сторони;

- погляд на жінку або на іншого (одностатевого – при задоволенні статевої пристрасті неприродним способом) партнера як на підкорену істоту без права вибору і права опору, яка є лише знаряддям статевої насолоди.

Загалом аналіз поведінки сексуальних злочинців дозволяє виділити такі їх типи за способом поведінки: 1) раптовий гвалтівник (умисел на вчинення сексуального злочину виникає раптово під впливом зовнішніх обставин); 2) «шукаючий» (має умисел,

при цьому підшуковує жертву та найвигіднішу ситуацію для вчинення зґвалтування); 3) плануючий (самостійно створює конкретну життєву ситуацію вчинення цього злочину щодо конкретної жертви); 4) патологічний (має відхилення психічної та/або сексуальної сфери) [5, с. 201].

Окремої уваги у статевих злочинах слід приділити характеристиці жертви злочину.

На думку Губанової О.В., у зґвалтуванні найбільш віктимною є група жінок у віці 18-30 років (70 %); неодружені (50,5 %); мають дітей (45 %); мають середню освіту (77,7 %); займаються некваліфікованою і низько кваліфікованою працею (робітниця) (47,5 %); проживають у місті (50,6 %).

Відповідно до ступеня знайомства жертви зі злочинцем зґвалтування можна розділити на три групи: 1) напад на незнайомих (випадкових) жінок (30,6 %); 2) зґвалтування жінок, що мали ситуативне (безпосередньо до злочину) знайомство з гвалтівником (22,6 %); 3) напад на жінку, раніше знайому гвалтівнику (46,6 %).

У 33,6 % випадків поведінка жертви створила об'єктивні передумови для вчинення зґвалтування; провокуючий характер поведінки мав місце у 24,2 % випадків, що свідчить про можливість зменшення кількості даних злочинів при наявності реальної системи профілактики віктимної поведінки. Намір на вчинення зґвалтування виник: у 61 % випадків після знайомства і спілкування з жертвою; раптово – у 28 % випадків; до зустрічі з жертвою – 8 % випадків; інше – 3%.

Характерними формами віктимної поведінки жінки є: 1) перебування у стані алкогольного (наркотичного або іншого) сп'яніння (52 % жертв; у 34,2 % випадків мало місце спільне вживання жертвою і гвалтівником спиртних напоїв); 2) перебування у компанії малознайомих людей (ситуативні знайомства); 3) перебування у компанії знайомих людей, коли існує реальна можливість сексуального нападу; 4) поведінка жінки, що демонструє зневагу нормам моралі; сексуальне „інтриганство” з метою отримання якоїсь вигоди тощо; 5) нехтування заходами особистої безпеки; 6) поведінка жертви, обумовлена наявністю фізичних або психічних відхилень. У ряді випадків вагомим криміногенним

фактором була аморальна репутація жертви [1]. На думку Лукашевич С.Ю., до вчинення злочину 36,3 % осіб знайомі з гвалтівником; близько 15 % – є родичами; у 42 % випадків ініціатором знайомства є злочинець [2].

Окрему увагу заслуговують і неповнолітні жертви статевих злочинів. В дослідженнях Косенко С.С. підкреслено, що сприятливу для вчинення статевого злочину ситуацію складає факт знаходження неповнолітньої потерпілої в пізній час у безлюдних місцях: парках, скверах тощо. Зайва довірливість потерпілих неповнолітніх, нерозбірливість у знайомствах, згода відвідати квартиру незнайомих чоловіків тощо, теж нерідко сприяє вчиненню проти них статевих злочинів. Деякі неповнолітні, намагаючись бути схожими на дорослих, зовні виглядають розв'язними, розбещеними, інколи ведуть сексуальну гру, через що привертають увагу чоловіків, які сприймають таких неповнолітніх як осіб, що легко погодяться на статеві стосунки.

За результатами проведеного Косенковою С.С. дослідження неповнолітні – жертви від статевих злочинів характеризуються такими даними. Від згвалтування потерпіло 59,8% неповнолітніх, від задоволення статевої пристрасті неприродним способом – 27,55%, від примушування до вступу у статевий зв'язок – 0,55%, від статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості – 8,8%, жертвами розбещення неповнолітніх були 3,3%. Особи жіночої статі складають 98,4%, а чоловічої – 1,6%. За віком неповнолітні жертви розділяються так: до 7 років – 5% , від 7 до 12 років – 26%, від 12 до 14 років – 33,5%, від 14 до 18 років – 35,5%. Отже малолітні потерпілі становлять найбільш чисельну вікову групу (64,5%), що підтверджує підвищену суспільну небезпеку вчинення проти них злочинів.

Неповнолітні жертви статевих злочинів в переважній більшості проживали з обома батьками (64,5%), з однією матір'ю чи батьком проживало 25%, сиротами були 10,5%.

У 69% вивчених Косенко С.С. кримінальних справ неповнолітні потерпілі з місця навчання характеризувались позитивно, змішана характеристика (як позитивні так і негативні риси) відмічена у 11% кримінальних справ.

Дослідженням встановлено, що потерпілі, за виключенням малолітніх, перед вчиненням проти них злочинів знаходились в стані алкогольного сп'яніння – 10%, 18% – інколи вживали алкоголь, 3% – вживали наркотичні засоби чи психотропні речовини.

69% неповнолітніх потерпілих навчались в загальноосвітніх школах, 5,4% – в ПТУ, 3% – в технікумі чи інституті, 8% – ніде не навчались і не працювали, 4,4% – працювали. В решті справ дані про потерпілих були відсутні.

При визначенні відносин потерпілого із злочинцем встановлено, що в 7,4% випадках злочинці були родичами потерпілих (батько, брат, дід, дядько), 78,3% злочинців до вчинення злочинів були знайомі з потерпілими, у 14,3% – злочинці не були знайомі з потерпілими. Найбільша кількість повторних статевих злочинів щодо неповнолітніх вчиняється у тих випадках, коли злочинець є членом родини потерпілого [4].

Узагальнюючи наукові позиції в даній сфері, варто вказати, що заходи запобігання статевим злочинам поділяються на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні.

На загальносоціальному рівні нагально важливим є запровадження морально-виховних програм, спрямованих на виховання поваги людей один до одного, на пропаганду неможливості порушення прав і свобод інших осіб.

До таких заходів можна віднести:

1) просвітницька діяльність органів держави, громадських організацій по підвищенню культурного рівня населення.

2) заходи переорієнтації антисуспільної настанови, тобто допомога в задоволенні соціальних, економічних потреб, підвищення почуття відповідальності за свої дії й виховання поваги до статевої свободи і статевої недоторканості інших людей

3) здійснення в державі соціально-економічних, культурно-виховних та інших заходів, які б сприяли зміцненню сім'ї як однієї з основних ланок суспільства, вирішенню проблем молоді, розвитку і більш повному задоволенню інтересів підростаючого покоління у сфері навчання, праці, проведенню відпочинку тощо;

4) заходи, які передусім підвищують рівень культури особистості.

Профілактика статевих злочинів як напрям спеціально-кримінологічного запобігання передбачає:

1) статеве виховання неповнолітніх, яке включає соціально-психологічний, педагогічний, медичний і сексологічний аспекти;

2) проведення спеціальних бесід у школах, поліпшення віктимологічної обізнаності населення;

3) донесення інформації про шкідливість замовчування фактів статевих нападів, пояснення процедури повідомлення про них до правоохоронних органів.

4) слідча профілактика, яка має відрізнятися максимальною коректністю і дієвістю.

5) поліпшувати роботу щодо патрулювання парків, скверів, лісопосадок тощо.

6) доведення до людей прийомів і способів захисту і самозахисту (наявність технічних приладів, правила поведінки в темний період часу, при проведенні дозвілля та ін.).

7) створення та функціонування телефонів довіри, центрів психологічної, медичної допомоги та реабілітації.

8) надання допомоги реальним жертвам з'ясування є одним зі стратегічних напрямів запобігання злочинам.

9) посилення нагляду за засудженими за статеві злочини, які звільнені з кримінально виконавчих установ після відбуття покарання у виді позбавлення волі.

10) створення окремої служби при Державному департаменті з питань виконання покарань, яка б займалася соціальною адаптацією злочинців, та Центру по запобіганню сексуальному насильству при профільному міністерстві;

11) введення у навчальну програму загальноосвітніх шкіл в межах курсу «Основи безпеки життєдіяльності» уроків «Як не стати жертвою сексуального насильства» з 10 років (5 клас).

Таким чином, запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є комплексною системою, що передбачає вжиття системних заходів не репресивного характеру як щодо злочинців так і щодо жертв злочинів даної групи, а також вплив на детермінанти статевої злочинності.

1. Губанова О.В. *Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Олена Вікторівна Губанова. – Сімферополь, 2008. – 21 с.*
2. Лукаш А.С. *Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Анастасія Сергіївна Лукаш. – Х., 2007. – 20 с.*
3. Козлюк Л.Г. *Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Людмила Григорівна Козлюк. – К., 2009. – 20 с.*
4. Косенко С.С. *Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Світлана Сергіївна Косенко. – К., 2004. – 21 с.*
5. *Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Х.: Право, 2014. – 440с.*

Петечел О.Ю. Кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи

Стаття присвячена кримінологічній характеристиці злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. В роботі аналізується рівень, структура, динаміка та інші показники статевої злочинності. Проаналізовано основні кримінологічні ознаки особи, що вчиняє злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Окрему увагу приділено окремим аспектам запобігання статевим злочинам.

Ключові слова: статєва злочинність, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Петечел А.Ю. Кримінологическая характеристика преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности

Статья посвящена кримінологической характеристике преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности. В работе анализируется уровень, структура, динамика и другие показатели половой преступности. Проанализированы основные кримінологические признаки лица, совершающего преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности. Особое внимание уделено отдельным аспектам предотвращения половым преступлениям.

Ключевые слова: половая преступность, преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности, кримінологическая характеристика преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности.

Petechel O.Yu. Criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person

The article is devoted to the criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person. The paper analyses the main scientific achievements in this sphere, the analysis of level, structure, dynamics and other indicators of sexual criminality. The basic criminological features of the person who commits the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person are analysed. On the basis of it the general criminological portrait of rapist is formed. In addition, the typical criminogenic situations were generalized, sexual crimes are committed in that. The article described the victims of sexual crimes, their special features. Special attention is given to the characteristics of juvenile victims of sexual crimes. Based on materials research, scientists works in this field, generalized and proposed measures of the prevention of sexual crimes.

Keywords: sexual criminality, crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person, criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person.

Топ К.В.

**ЗАКОННА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ**

УДК 343.12:343.43

Постановка проблеми. Дане питання актуальне з огляду на особливості кримінально-правового забезпечення свободи слова та діяльності ЗМІ в Україні. Українське законодавство встановлює законну професійну діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони. Враховуючи законодавчі недоліки формулювання кримінально-правових норм, виникають суттєві труднощі у правозастосовчій діяльності щодо питань визначення статусу журналіста та поняття його законної професійної діяльності

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукову базу дослідження складатимуть роботи вчених, присвячені вивченню питання визначення законної професійної діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони. Різні аспекти цієї проблематики проаналізовані у працях Є.О. Письменського, П.П. Андрушко, Р.В. Вереші, М.І Мельника, І.Б. Медицького, В.В. Шаблистого, В.І. Павликівського.